

גוש-עציון והאדם - עבר, הווה, עתיד

מקיבוץ מגדל-עוז לקיבוץ כפר-עציון

"האדם אינו אלא קרקע ארץ קטנה, האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו"

(שאול טשרניחובסקי)

צילום: מאיר כהנא

[היש"מ](#) מותאם לסדנת "מכלול נופאדם בארץ ישראל"

מאת: אורי ארנון

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

תשע"ה, 2015

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

גוש-עציון והאדם – עבר, הווה, עתיד **מקיבוץ מגדל-עוז לקיבוץ כפר-עציון**

"האדם אינו אלא קרקע ארץ קטנה, האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו"

(שאול טשרניחובסקי)

גוש-עציון ממוקם דרומית לירושלים ומזרחית לעמק האלה, ומשתרע מכרמי-צור בדרום ועד הר-גילה בצפון.

מסלול היש"מ עובר במרכז גוש-עציון - בין קיבוץ **מגדל-עוז לקיבוץ כפר-עציון**. לאורך המסלול נחשפות תופעות נופאדם מהעבר ומההווה. עם זאת, בלב העדויות על פעילות האדם באזור, נותרו בו גם שטחים טבעיים ובלתי-מעובדים.

ראשיתו של המסלול בחירבת ברכות אשר במגדל-עוז, והמשכו בתצפית מרשימה מגבעת עוז אל הסביבה ואל המחצבות הנוגסות בנוף. המסלול עובר גם בשמורת טבע קטנה, ששמה **יער אבו-סודא**, וכינויה "יער השועלים", וממשיך אל **המנזר הרוסי** דיר א-שער, אשר היה עמדה חשובה **בקרבות גוש-עציון בתש"ח**. המסלול ממשיך בסמוך **לברכות טיהור השפכים** של **גוש-עציון** ומסתיים בקיבוץ כפר-עציון.

הנוף במקום משתנה ללא הרף, הפרטים שבו קשורים זה בזה בקשרי השפעה הדדיים. האדם משפיע במעשיו על הסביבה וכתוצאה מכך גם על עצמו. חלק מההשלכות של מעשיו נראות בשטח, וחלק מהן סמויות מהעין.

אזור: הר חברון, גוש-עציון.

משך זמן היש"מ: כ-6 שעות (ללא נסיעה).

אורך המסלול: 5 ק"מ.

מפה: מפת סימון שבילים מס' 9 – מבואות ירושלים.

נקודת התחלה: קיבוץ מגדל-עוז (נ"צ 213680/616832 – רשת חדשה).

נקודת סיום: קיבוץ כפר-עציון (נ"צ 211160/617372 – רשת חדשה).

עונה מומלצת להמחשת תכני הסדנה: אביב.

מגבלות: תיאום טיולים – לפחות שבועיים מראש, לעתים המסלול אינו מאושר משיקולים ביטחוניים.

דגשי בטיחות

- נוהל חציית כביש.
- הקפדה על שתייה מרובה.
- זהירות מבורות מים פתוחים בחירבת ברכות.

דרגת קושי: בינונית, אינו בר-נגישות.

ציוד נדרש: פנס, כלי כתיבה, תנ"ך.

מקומות מי שתייה: קיבוץ מגדל-עוז (חדר אוכל), קיבוץ כפר-עציון (בית ספר שדה).

אתרים בתשלום: אין.

מה ביש"מ

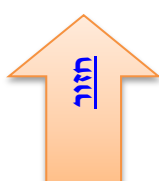
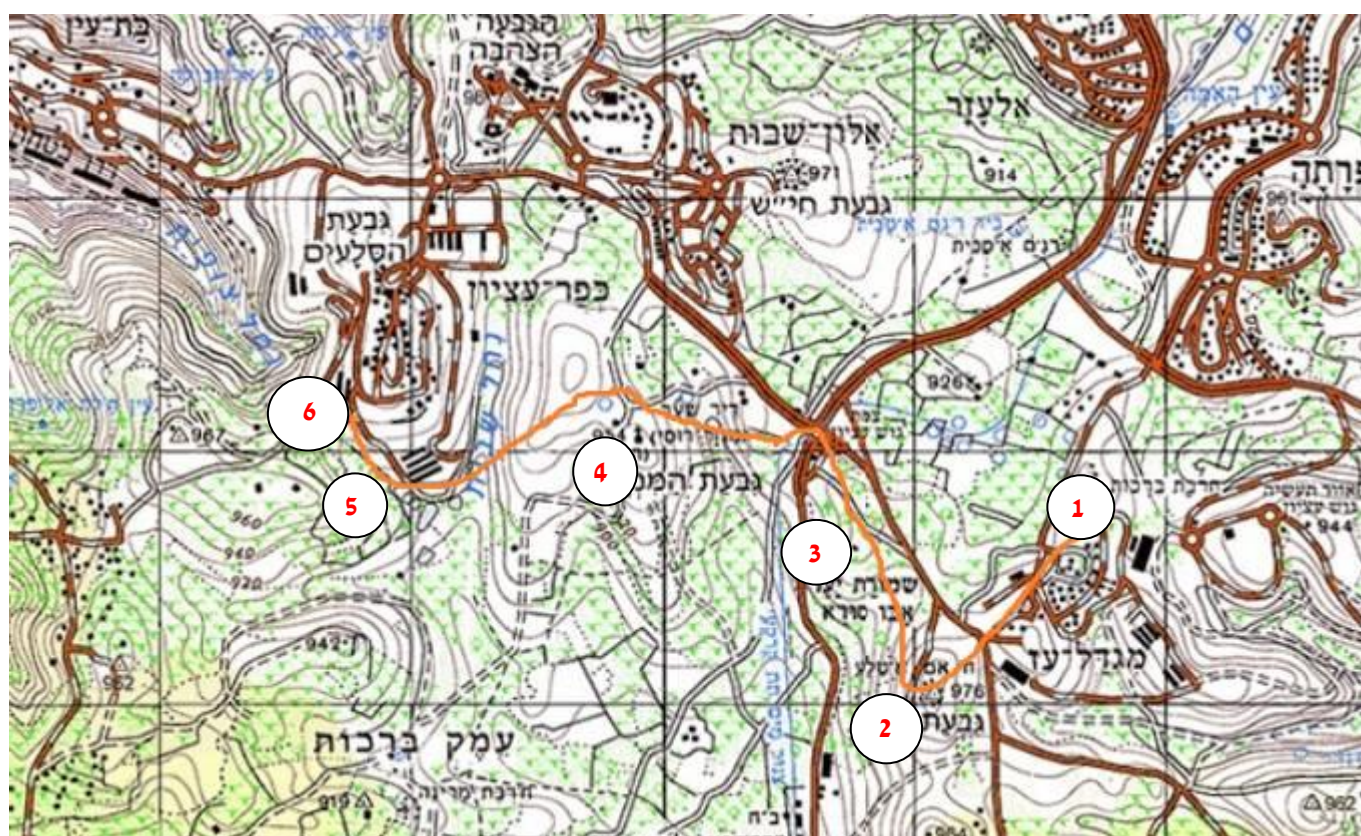
1. תיאור מסלול
2. מפת היש"מ
3. תיאור האתרים שבמסלול
4. מהלך הפעילות ביש"מ
5. המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ
 - משחקים ונהנים (1)
 - משפיע ומושפע בחירבת ברכות (2)
 - משפיע ומושפע בחירבת ברכות (3) – מידע למורים
 - צופים אל המרחב (4)
 - זיהוי פרטים בנוף (5)
 - תוואי גדר ההפרדה בגוש-עציון (6)
 - שועל מצוי (7)
 - גוש-עציון בחידות (8)
 - מעגל של"ח (9)
 - מהו מעגל של"ח
6. תנ"ך
 - משלי יח, י
 - דברי הימים ב, כ, כו
 - בראשית מט, ח-י
 - שיר השירים ב, טו
7. ביבליוגרפיה מומלצת
8. קישורים אינטרנטיים נוספים

תיאור מסלול

ראשיתו של המסלול בקיבוץ מגדל-עוז, שבמרכזו אתר ארכאולוגי מרשים: **חירבת ברכות (1)**, שרידי יישוב מתקופת הבית השני ושרידי מנזר וכנסייה מהתקופה הביזנטית (המאה החמישית לספירה). נחצה את הקיבוץ, נצא מצדו הדרומי ונעפיל אל **גבעת עוז (2)**, לתצפית מרהיבה על הסביבה ועל המחצבות הנוגסות בנוף. מהגבעה נרד מערבה דרך **יער השועלים (3)** ונחצה את צומת גוש-עציון. נמשיך מזרחה אל **גבעת המנזר הרוסי דיר א-שער (4)**, מנזר שהיה משלט חשוב בידי הפיקוד של גוש-עציון במלחמת העצמאות. נמשיך בשביל אל מטעי הפרי של קיבוץ כפר-עציון, ומשם אל **ברכות החמצון (5)** של גוש-עציון. משם נמשיך אל השער הדרומי של קיבוץ **כפר-עציון (6)**, שם מסתיים המסלול.

מפת היש"מ

מתוך: [עמוד ענן](#)

תיאור האתרים שבמסלול

חירבת ברכות (1)

בחירבת ברכות שרידים של יישוב מתקופת בית שני ושרידי מנזר וכנסייה מהתקופה הביזנטית (המאה החמישית לספירה), במקום נמצא פסיפס מרהיב, והוא שמור במוזיאון השומרוני הטוב. ליד הכנסייה הביזנטית, יש מערת מסתור מתקופת מרד בר-כוכבא. חירבת ברכות נמצאת בתחום קיבוץ מגדל-עוז (הנקרא כך על-פי הפסוק: "מגדל עז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב", [משלי יח, י](#)).

גבעת עוז (2)

גבעת עוז היא נקודת תצפית מרשימה לכל הכיוונים. התצפית החשובה ממנה היא לעבר עמק ברכה, שכן בו עוברת הדרך הראשית מירושלים לחברון. עמק ברכה נקרא כך משום שהוא אחד משלושה מקומות שזוהו עם עמק הברכה שבו נקhalו בני ישראל בראשות יהושפט לברך את ה' על ניצחונם על בני עמון ומואב ("ויביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה כי שם ברכו את יהוה על כן קראו את שם המקום ההוא עמק ברכה עד היום", [דברי הימים ב, כ, כו](#)). במקום זה היה גם הקרב החמישי משמונת קרבות החשמונאים, בקרב זה נפל [אלעזר בן מתתיהו](#) בהיקברו תחת הפיל (על שמו קרוי היישוב אלעזר). בפסגת הגבעה נמצא אתר העתיקות חירבת אום א-טלע (אם המעלה) – שרידי מצודה מהתקופה הפרסית, שתחתם שרידי יישוב מהתקופה הישראלית. יש אומרים כי מגבעה זו ראה אברהם אבינו את הר המוריה לראשונה בדרכו להר המוריה לעקדת יצחק. במלחמת העצמאות, הוצבו בפסגת הגבעה תותחים ובהם הפגיו את יישובי גוש-עציון עד נפילתם בידי האויב. באזור עתידה להיות [גדר הפרדה](#), שתשאיר את מרבית השמורה בשטחי גוש-עציון הנכללים בתחום השטח הישראלי.

יער השועלים (3)

יער השועלים זכה לשמו בשל [השועלים](#) המוצאים בו מחסה בתוך השטח האורבני ההולך ומתפשט. שמו הערבי הוא [יער אבו-סודא](#), כלומר: יער אבי השחורה. השמורה כוללת יער אורנים הנטוע על מורדותיה הצפוניים והמערביים של גבעת עוז. היער ניטע כנראה בתקופת המנדט, או בתקופת השלטון הירדני לפני 1967. בצפון-מערב היער, נמצא בית היערן – מבנה אבן נטוש. מהצומח הטבעי שרדו עצי [עוזר קוצני](#) ו**[אלון מצוי](#)**, ובתה של [סירה קוצנית](#) ו**[קורנית מקורקפת](#)**, שבה יש ייצוג גם למינים ערביים, כמו [קדד בית הלחמי](#). בין צמחי הבצל והפקעת הצומחים כאן גם [רקפות](#) רבות. בשטח עצי פרי נטועים, כמו שקד, ובשולי השמורה שטחי כרמים.

המנזר הרוסי (4)

בשנת 1892, בנתה כאן הכנסייה הפרבוסלבית הרוסית מנזר, הנקרא בערבית דיר א-שער. הוא שימש אכסניה לעולי רגל נוצרים. במקום שכנו נזירים אחדים, שעסקו גם בחקלאות. לימים הוחכרו המנזר ואדמותיו למשפחה ערבית מבית לחם. בפרעות תרפ"ט (1929), נמלטו אל חומותיו פליטי היישוב **מגדל-עדר** עד להצלתם על-ידי ערבי מכפר בית-אומר. בשנים תרצ"ו-תרצ"ח (1936-1938), התגוררו בו חלק מפועליה של חברת אל-ההר, שייסד ש"צ הולצמן.

במלחמת העצמאות, חקר פיקוד הגוש את המקום, והוא היה למשלט חשוב וכונה בשם **המשלט הרוסי**, ממנו שלטו מגני הגוש על הכביש הראשי והתחבורה הערבית הנעה עליו. לאחר נפילת הגוש, הרסו הערבים את המנזר ועקרו את מטעיו. היום נמצאים במקום שרידים מיסודות המנזר ושרידים של שער האבן הגדול שהיה בחומה שהקיפה את הגבעה. במורדות הגבעה נמצאים המטעים של קיבוץ מגדל-עוז.

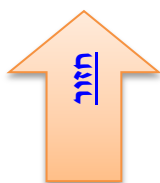
מגבעת המנזר יש אפשרות תצפית רחבה על הסביבה, בעיקר לכיוון עמק הברכה והכביש הראשי ירושלים-חברון. במערה נמצא היום מחנה צבאי – במקום שבו עמד **המשלט הרוסי** במלחמת העצמאות. בפסגה ובמורדותיה שרידי כנסייה ביזנטית מן המאה התשיעית, ורצפת פסיפס ובה כתובת הקדשה ביוונית. בסלעים מערות חצובות המעוטרות צלבים. במדרון הצפוני-מערבי, יש מנהרה תת-קרקעית באורך של כ-40 מטרים. למרגלות הפסגה, גתות, בית בד, **אבן המיל** ה-13 בכביש הרומי הראשי מירושלים לחברון ועוד. חלק ממצאים אלו נמצאים בתוך שטח צבאי ואין גישה אליהם.

ברכות החמצון של כפר-עציון (5)

ברכות החמצון הן מפעל לטיהור שפכים (מט"ש) מסוג **"בוצה משופעלת"**. הברכות החלו לפעול בשנת תשס"ה, 2005. המט"ש מטהר את השפכים של מערב גוש-עציון עד להיותם מי קולחין. במים אלו משקים את מטעי הגוש, והעודפים זורמים מערבה בנחל צופית ויוצרים פלג מים. המועצה האזורית גוש-עציון הקימה מט"ש זה כדי לנצל מי קולחין לחקלאות. ברכות האגירה לעודפי המים הן בית גידול מיוחד – אפשר לראות בהן עופות מים יציבים, כגון **ברכיות**, וכן חורפים, כגון **אגמיות**.

קיבוץ כפר-עציון (6)

כפר-עציון הוא יישוב בגוש-עציון החבר בתנועת הקיבוץ הדתי. הקיבוץ הוקם בשנת 1943 באתר שבו נעשו ניסיונות התיישבות החל מ-1926. היישוב הוחרב במלחמת השחרור ונבנה מחדש לאחר מלחמת ששת הימים. הכפר נקרא על שם שמואל-צבי הולצמן (הולץ הוא עץ בגרמנית), ראש חברת "אל ההר", שפעלה בשנות השלושים להקמת גוש יישובים באזור.

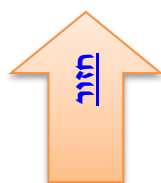

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מקום הפעילות	נושא הפעילות ובהלימה ליעדי היש"מ	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	חורבת ברכות (1)	א. הצגת נושא היש"מ. ב. <u>משחקים ונהנים</u> (1) – משימת מש"צים. ג. חלוקה <u>לחוליות</u> .	א. מה מצפה לנו היום – קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול. ב1. <u>משחק פתיחה</u> – ג'גלינג קבוצתי. ב2. שיחה במעגל.	המסר: אחריות ושיתוף פעולה כמפתח להצלחה.		30 דק'	כדורים
		<u>משפיע ומושפע</u> <u>בחירבת ברכות (2)</u> – רובד פיזי ואנושי. יעד מס' 1 התלמיד יאתר ויתאר תופעות של משפיע ומושפע בנוף. יעד מס' 2 התלמיד יזהה ויציין מרכיבים שונים בנוף וישייכם לקבוצה המתאימה (פיזית, ביוטית ואנושית). יעד מס' 4 התלמיד יתרשם מהנוף הטבעי והאנושי (לאורך כל המסלול).	משימת חוליות בהפעלת <u>מש"צים</u> : 1. איתור וזיהוי אתרים בשטח. 2. קשרי משפיע ומושפע. 3. סיכום וניקוד.	לאחר בדיקת התשובות, שאלות לסיכום: 1. מה אפשר ללמוד על המקום מהמצאים שבשטח? 2. מה אתם מציעים לעשות להמשך שימור האתר ומדוע זה חשוב?	* חשוב שהמש"צים יכירו את האתרים על מנת להנחות את התלמידים. *באתר יש בורות פתוחים, יש להיזהר!	40 דק'	<u>משפיע ומושפע בחירבת ברכות (3)</u> – מידע למורה
2	מחירבת ברכות לגבעת עוז	הליכה	<u>משימת דרך – תחרות</u> בין החוליות: לשיר שיר בנושא נבחר בהתאם להכרזת המורה או המש"צ.	המש"צים מעניקים ניקוד לחוליות.		30 דק'	
3	גבעת עוז (2)	א. <u>צופים אל המרחב</u> (4) ב. <u>זיהוי פרטים בנוף</u> (5) יעד מס' 2 התלמיד יזהה ויציין מרכיבים שונים בנוף וישייכם לקבוצה המתאימה (פיזית, ביוטית ואנושית).	א. זיהוי יישובים ואתרים במרחב. כל חוליה מקבלת כמה אתרים, כמספר חברי הקבוצה, ומפה של אזור גוש-עציון. משימה : על חברי החוליה להיעמד במהירות מרבית ולהצביע לכיוון האתרים בשטח. ב1. זיהוי פרטי נופאדם בתצפית. ב2. סיכום – האזור	המש"צים מעניקים נקודות על עבודת צוות, על רצינות ועל הצלחה.	המקומות הנראים מהגבעה מצפון, בכיוון השעון: מגדל-עוז, אפרת, הר גילה, עבר הירדן באופק, גדר ההפרדה, בית-פג'אר, אל-ערוב, בית-אומר, עמק ברכה, כפר-עציון, אלון-שבות, אלעזר, נווה-דניאל.	20 דק'	שמות האתרים במדבקות

			הגאוגרפי – <u>הר חברון</u> , <u>נחלת שבט יהודה</u> . <u>דוגמות</u> משלושת רבדי הנוף הנראים בתצפית: מהו הרובד הדומיננטי בנוף? <u>יחסי משפיע ומושפע לדוגמה</u> : האדם בונה את גדר ההפרדה ולא מאפשר <u>מעבר בעלי חיים</u> באזור בית הגידול (<u>הרחבה בנושא ביער השועלים</u>), המחצבות מצמצמות את שטח המחיה של חיות הבר, המטעים נשתלים במקומות שבוראו מהצומח הטבעי וכד'.				ברכת יהודה בכרמי היין – <u>בראשית</u> , <u>מט, ח-י</u> – להתייחס לכרמים שבאזור.		
4	מגבעת עוז ליער השועלים	הליכה	<u>משימת דרך</u> : על כל חוליה לאסוף כמה שיותר עלי צמחים שונים.			30 דק'	אין לקטוף פרחים, אלא להסתפק בעלים בלבד. אפשרות נוספת היא לצלם את הצמחים שרואים בדרך...	שקית איסוף לכל חוליה	
5	יער השועלים (3)	א. משפיע ומושפע – רובד ביוטי ואנושי. <u>יעד מס' 1</u> התלמיד יאתר ויתאר תופעות של משפיע ומושפע בנוף. ב. בין אגדה למציאות.	1א. מגוון הצומח (<u>ראו: תיאור האתרים שבמסלול</u>) כל חוליה מציגה את שאספה. 2א. מיון הצמחים לרובד ביוטי ורובד אנושי (נטעו בידי אדם). 3א. סיפורו של יער השועלים – מקור שמו. 4א. הצגת דילמת גדר ההפרדה ויער השועלים. 1ב. מה ידוע לתלמידים על השועל? 2ב. <u>סיפור השועל והכרם</u> . "אֶחָזוּ לָנוּ שְׁעָלִים שְׁעָלִים קִטְנִים מְחַפְלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סֶמֶדֶר" (<u>שיר השירים ב, טו</u>)			20 דק'	<u>גדר ההפרדה</u> – מפה <u>תוואי גדר ההפרדה בגוש-עציון (6)</u> <u>מבנה ותוואי גדר ההפרדה</u> <u>שועל מצוי (7)</u> – תמונה		
6	מיער השועלים למנזר הרוסי	הליכה	משימת דרך. <u>גוש-עציון בחידות (8)</u> , פתרון יוצר מספר טלפון שאליו יש לשלוח מסרון עם שם החוליה או קוד מזהה אחר).			30 דק'	החידות ברמת קושי גבוהה יחסית, יש להתאים אותם לרמת הקבוצה.		
7	המנזר הרוסי	א. גוש-עציון בתש"ח.	א. הצגה – משימת מש"צים.	<u>המנזר הרוסי</u>		20 דק'	המש"צים יחברו את	לבוש מתאים	

		(4)	ב. משפיע ומושפע – רובד פיזי ואנושי. יעד מס' 1 התלמיד יאתר ויתאר תופעות של משפיע ומושפע בנוף.	ב. המבנה הפיזי של גבעת המנזר : כמקום גבוה השולט על דרך ירושלים-חברון, הוא היה אידאלי להקמת מנזר לאירוח הצליינים ההולכים בין ירושלים לחברון ויעד מרכזי לכיבוש במלחמת העצמאות.	<u>קרבות המנזר הרוסי</u>	ההצגה וידגישו בה את הסיבות הפיזיות שבגללן המקום הוא יעד נחשק (אין צורך להיכנס לפרטי הקרבות).	להצגה : מדי חאקי, כובע טמבל, מימיות וכד'
	המערה של המנזר הרוסי	הפגה		ארוחת צהריים, הכנת קפה ותחרות המצאת ציזבטים לפי חוליות.		פרס לחוליה המנצחת.	30 דק' ערכת קפה, פרס
8	מהמנזר הרוסי לברכות החמצון של גוש-עציון	הליכה		פעילות לדרך : השמעת שירי ארץ ישראל.		משימת משצ"ים או חוליה	30 דק' רמקול ונגן
9	ברכות החמצון של גוש-עציון (5)	משפיע ומושפע – השפעת הרובד האנושי. יעד מס' 1 התלמיד יאתר ויתאר תופעות של משפיע ומושפע בנוף.	א.השפעת הגורם המזוהם על הרובד הפיזי, הביזי והאנושי. <u>ב. טיהור שפכים</u> ג.הפיתרון במקום זה – יתרונות וחסרונות.				10 דק'
	מעגל של"ח <u>וסיכום</u> <u>היש"מ.</u> יעד מס' 3 התלמיד יסביר את האחריות הנובעת מהיות האדם משפיע על השל"ח ומושפע מהם – דיון במסר הערכי.	<u>מעגל של"ח (9)</u>	מקום מתאים בסמוך לברכות החמצון.	יש לתאם מראש עם רבש"ץ כפר- עציון את הכניסה מהשער האחורי של כפר-עציון : 02-9935101 050-9935112	30 דק'		
10	מברכות החמצון לכפר-עציון (6)	הליכה					30 דק'

משחקים ונהנים (1)

ג'אגלינג קבוצתי

ציוד: שלושה כדורים קטנים ורכים.

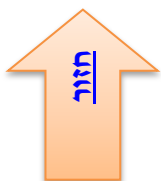
הוראות

- א. סידור המשתתפים במעגל.
- ב. המשימה: העברת כדור בין התלמידים במהירות מרבית. במסירת הכדור, יש לציין את שם התלמיד שאליו מוסרים, לכל תלמיד מותר לקבל את הכדור רק פעם אחת ואסור לו להעביר לתלמיד הסמוך אליו.
- ג. מודדים את הזמן שלקח לתלמידים לסיים את הסבב הראשון.
- ד. מנסים לעשות זאת שוב בזמן קצר יותר.
- ה. אפשר להוסיף עוד ועוד כדורים או להפוך לפתע את הסדר מסירת הכדורים בין התלמידים.
- ו. יש להתבונן באינטראקציה שבין התלמידים במשחק: מי מקבל על עצמו אחריות, מי נלחץ או לא שומר על קשר עין.

שאלות לדוגמה לשיחה במעגל

1. מה הייתה המשימה? מה קרה בפועל?
2. מה קרה בסבב השני, כשזמן המשימה התקצר?
3. מה קרה כאשר הוכנסו כדורים נוספים למשחק?
4. מה גרם להצלחה או לאי-הצלחה?
5. אילו ערכים עולים מפעילות זו? איזה ערך תבחרו ליישם בהמשך היום ומדוע?

סיכום המורה: כדי שנצליח במשימה, עלינו לשתף פעולה, עלינו לקבל על עצמנו אחריות ולהיות ערניים לסובב.

משפיע ומושפע בחירבת ברכות (2)

חירבת ברכות - אתר 1

צילום: אורי ארנון

מצאו את האתר המופיע בתמונה.

1. חשבו וכתבו: מהו המקום, למה שימש ובאיזו תקופה.

2. הגורם המשפיע

3. הגורם המושפע

4. הרובד

לאחר שעניתם, חזרו לנקודת ההתחלה.

חירבת ברכות – אתר 2

צילום: אורי ארנון

מצאו את האתר המופיע בתמונה.

1. חשבו וכתבו: מהו המקום, למה שימש ובאיזו תקופה.

2. הגורם המשפיע

3. הגורם המושפע

4. הרובד

לאחר שעניתם, חזרו לנקודת ההתחלה.

חירבת ברכות – אתר 3

צילום: אורי ארנון

מצאו את האתר המופיע בתמונה.

1. חשבו וכתבו: מהו המקום, למה שימש ובאיזו תקופה.

2. הגורם המשפיע

3. הגורם המושפע

4. הרובד

לאחר שעניתם, חזרו לנקודת ההתחלה.

חירבת ברכות – אתר 4

צילום : אורי ארנון

מצאו את האתר המופיע בתמונה.

1. חשבו וכתבו: מהו המקום, למה שימש ובאיזו תקופה.

2. הגורם המשפיע

3. הגורם המושפע

4. הרובד

לאחר שעניתם, חזרו לנקודת ההתחלה.

חירבת ברכות – אתר 5

צילום : אורי ארנון

מצאו את האתר המופיע בתמונה.

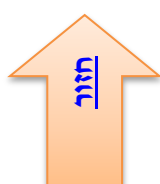
1. חשבו וכתבו: מהו המקום, למה שימש ובאיזו תקופה.

2. הגורם המשפיע

3. הגורם המושפע

4. הרובד

לאחר שעניתם, חזרו לנקודת ההתחלה.

משפיע ומושפע בחורבת ברכות (3) – מידע למורה

אתר 1 – בתמונה מערת מסתור מתקופת מרד בר-כוכבא (132-136 לספירה), אשר שימשה את המורדים להתארגנות לקרב. יש לזכור כי העיר כוזיבא – שממנה הגיע שמעון בר-כוכבא, מנהיג המרד – שוכנת, על-פי הזיהוי המקובל, כמה קילומטרים דרומה לנו, בחירבת כוזיבא. וכן כי מפקדתו של בר-כוכבא הייתה גם היא במרחק מועט מכאן – בהרודיון ולאחר מכן בעיר ביתר.

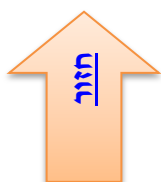
אתר 2 – בתמונה מקווה יפהפה מימי בית שני, חצוב באבן, ומדרגות, שנשתמרו בחלקן, המובילות אליו. הדבר מוכיח שבתקופה זו ישבו במקום יהודים. ריבוי המקוואות באזור גוש-עציון נובע מסמיכותו לירושלים. ככל הנראה, שימשו המקוואות את עולי הרגל הרבים שהגיעו מדרום, בדרך האבות, היא דרך גב ההר (כביש 60 של היום), העוברת במרחק מועט מכאן. המקוואות התמלאו מימי גשמים (אפשר ללמוד מכך על כמות המשקעים באזור) על-ידי ניקוז משטחי הסלע שלידם, ללא מגע יד אדם, כנדרש בהלכה. שימו לב שהמקווה בנוי בצלע התל, במקום נסתר יחסית.

אתר 3 – בתמונה בור מים, אחד מבורות מים רבים החצובים בסלע הגיר באתר. קשה לתארך את הבור, אך הוא ודאי שימש את יושבי המקום בכל התקופות שבהן היה כאן יישוב, שכן מקורות המים באזור אינם רבים. המעיינות הקרובים ביותר נמצאים במרחק של קילומטר מכאן: אל-ערוב מדרום והביאר מצפון, אך הם הוטו לנקבות אשר תיעלו אותם לירושלים. הבור התמלא מימי הגשמים אשר ירדו על משטח האבן הסמוך ומגגות הבתים.

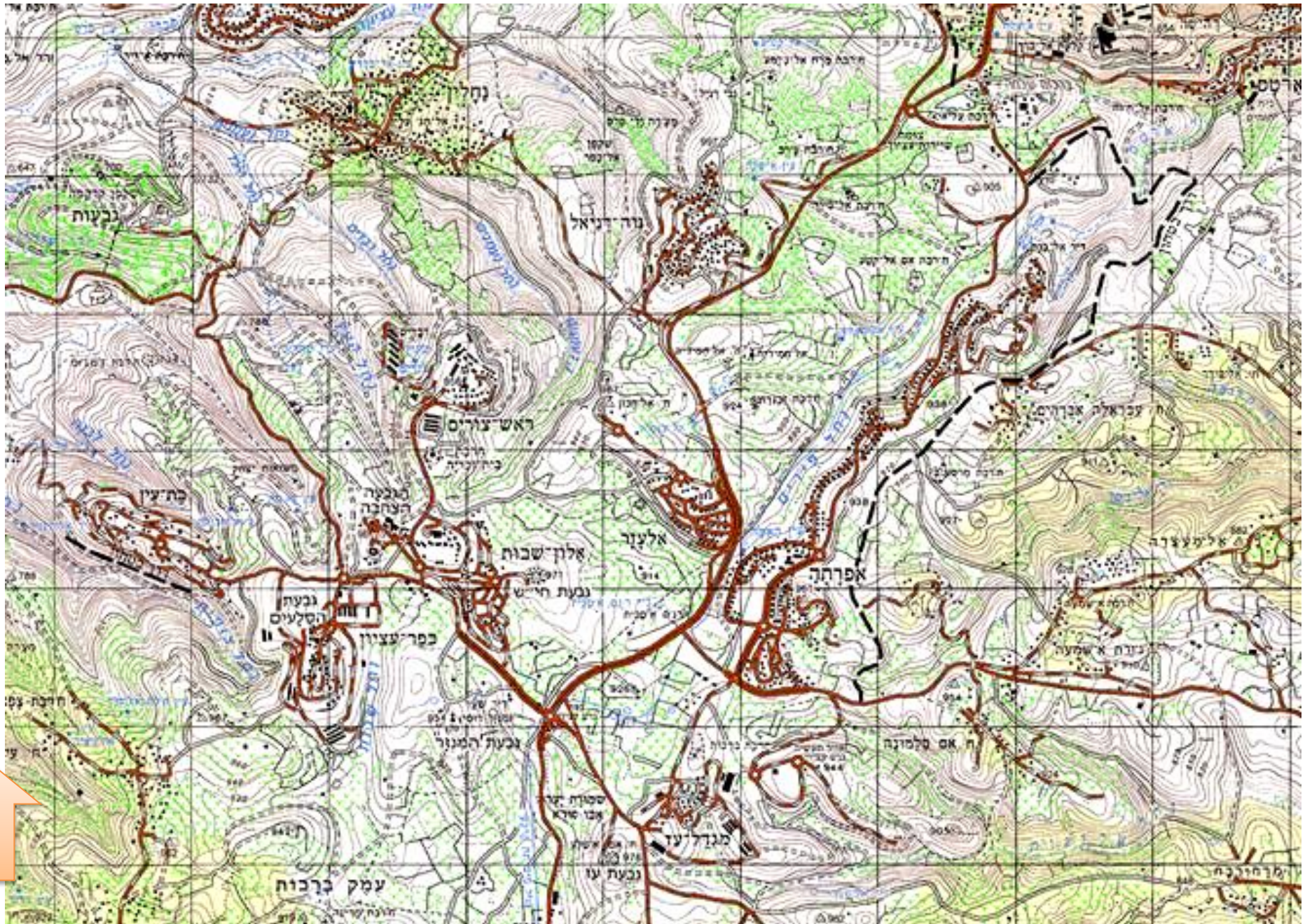
אתר 4 – בתמונה רצפת פסיפס יפה וחורבות כנסייה ביזנטית (לתלמידים יהיה קשה למצוא את הצלב החצוב בפינה נסתרת מעט במקום, אך הם יזהו שמדובר במבנה ציבורי מפואר הפונה מזרחה, ויוכלו להקיש מכך על זהות יושבי המקום).

אחרי כישלון מרד בר-כוכבא ואחרי ירידתה של ירושלים מגדולתה, לא חזרו יהודים למקום, והוא אוכלס בקהילה נוצרית בשל היותו באמצע הדרך בין ירושלים ובית לחם לחברון. שימו לב לעיטורי הפירות בפסיפס, היכולים אולי ללמד אותנו על עיסוקם של יושבי המקום.

אתר 5 – מקווה יפהפה נוסף מימי בית שני, חצוב באבן, ומדרגות, שנשתמרו בחלקן, מובילות אליו. הדבר מוכיח שבתקופה זו ישבו יהודים במקום. כאמור לעיל, ריבוי המקוואות באזור גוש-עציון נובע מסמיכותו לירושלים. ככל הנראה, שימשו המקוואות את עולי הרגל הרבים שהגיעו מדרום, בדרך האבות, היא דרך גב ההר (כביש 60 של היום), העוברת במרחק מועט מכאן. המקוואות התמלאו מימי הגשמים על-ידי ניקוז משטחי הסלע שלידם, ללא מגע יד אדם, כנדרש בהלכה. המקווה בנוי בצלע התל, במקום נסתר יחסית.

מפה מתוך: עמוד ענן

זיהוי פרטים בנוף (5)

מיינו את פרטי הנוף לרבדים

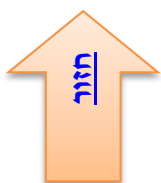
רובד פיזי (טבע דומם שאינו יציר האדם)	רובד ביוטי (צמחים ובעלי חיים בטבע – ללא מעורבות האדם)	רובד אנושי (מעשה ידי האדם בעבר ובהווה)

ציינו לפחות שני קשרי השפעה בין הרבדים והסבירו את הקשר:

1. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

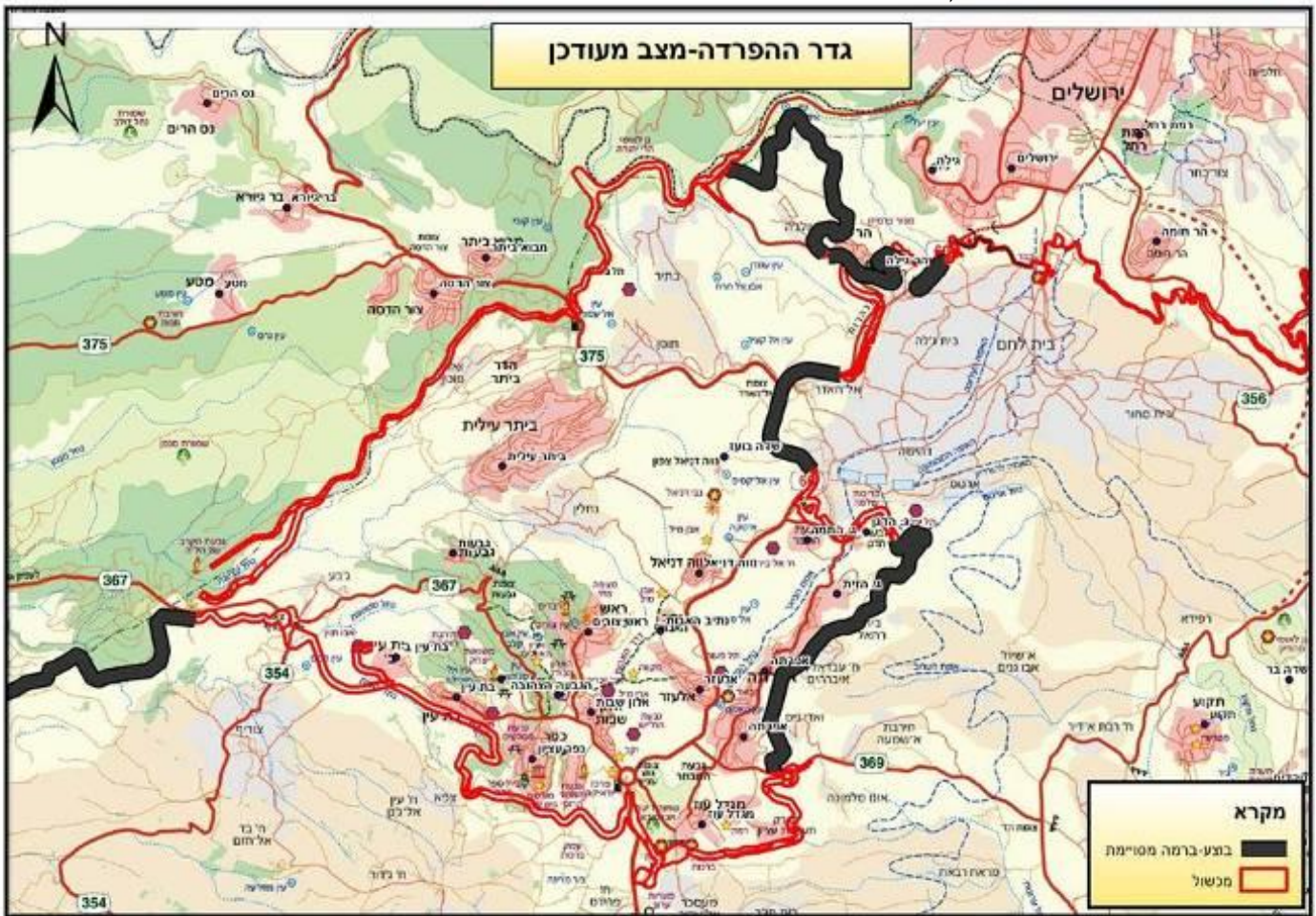
2. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

3. קשר בין רובד _____ לרובד _____ הסבר: _____

תוואי גדר ההפרדה בגוש-עציון (6)

באדיבות בית ספר שדה כפר-עציון

מתוך אתר: מרחב התפר

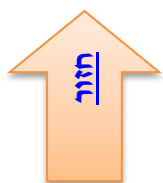

שועל מצוי (7)

שאלה: מה אפשר ללמוד על השועלים מהפסוק שלהלן?

”אֶחָזוּ לָנוּ שְׁעָלִים שְׁעָלִים קִטְנִים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סָמְדָר” (שיר השירים ב, טו)

1. על הנזק שהשועלים גורמים לכרמים. 2. ממה ניזונים השועלים.

מתוך: ויקיפדיה

גוש-עציון בחידות (8)

הערות למורה

1. החידות מתאימות לתלמידים בעלי ידע מוקדם על גוש-עציון (חשוב ליצור שאלון מותאם).
 2. יש להתאים את מספר הפלאפון הנוצר מרצף התשובות הנכונות למספר הטלפון של המורה.
- לדוגמה: התשובות הנכונות הן: א-0. ב-5. ג-2. ד-8. ה-9. ו-9. ז-0. ח-4. ט-3. י-3.
- רצף התשובות יוצר מספר טלפון.

א. מתי הוקם היישוב הראשון בגוש-עציון המתחדש?

0. בשנת תרפ"ז, 1927.

1. בשנת תש"ג, 1943.

2. בשנת תש"ה, 1945.

3. בשנת תש"ו, 1946.

ב. מדוע נקרא גוש-עציון בשם זה?

4. על שמו של עץ האלון הבודד.

5. על שמו של שמואל-צבי הולצמן.

6. על שם עצי הפרי הרבים שבאזור.

7. על שם העיר הקדומה עציון-גבר.

ג. לפי אבני המיל שנמצאו בדרך האבות, מה המרחק מגוש-עציון לחברון?

1. כעשרה ק"מ.

2. כ-18 ק"מ.

3. כ-20 ק"מ.

4. כ-35 ק"מ.

ד. כשהאמה ממעיין הביאר לברכות שלמה ירדה מטר אחד, היא התקדמה כ-

6. 50 מטר.

7. 100 מטר.

8. 80 מטר.

9. 40 מטר.

ה. על מי נאמר שהיה בסלע עיטם?

6. הורדוס.
7. שלמה המלך.
8. יוסף בן מתתיהו.
9. שמשון הגיבור.

ו. ברכות שלמה נבנו בתקופת

6. בית ראשון.
7. השלטון העות'מאני.
8. הבריטים.
9. בית שני.

ז. משה זילברשמידט היה

0. מפקדה האחרון של הגוש במלחמת העצמאות.

1. מפקד עמדת המנזר הרוסי.
2. מלוחמי מחלקת הל"ה.
3. יוזם הקמת העיר אפרת.

ח. סדר האירועים הנכון בגוש-עציון בתש"ח הוא:

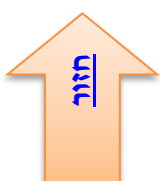
1. שיירת נבי דניאל, שיירת העשרה, שיירת השניים, שיירת הל"ה.
2. שיירת העשרה, שיירת השניים, שיירת נבי דניאל, שיירת הל"ה.
3. שיירת השניים, שיירת העשרה, שיירת הל"ה, שיירת נבי דניאל.
4. שיירת העשרה, שיירת השניים, שיירת הל"ה, שיירת נבי דניאל.

ט. כמה יישובים יש בגוש-עציון היום?

1. 10
2. 15
3. 20
4. 30

י. כמה מוסדות חינוכיים יש ברשת אור תורה סטון?

1. 8
2. 10
3. 13
4. 15

מעגל של"ח (9)

מהו מעגל של"ח

דיון במסר הערכי

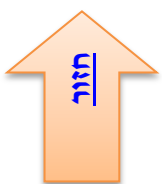
המסר הערכי: אחריותי על איכות הסביבה, הלאום והחברה נובעת מהיותי מושפע מהם ומשפיע עליהם.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות לדוגמה

1. מה למדנו היום שהיה חדש עבורך?
2. אילו תופעות שראינו במהלך היום מבטאות את השפעת האדם (השפעה חיובית, שלילית או בלתי-הפיכה)? מהן התוצאות של השפעה זו?
3. מהי המסקנה ביחס להשפעתו של האדם וביחס למעשיו? מה אנחנו למדים מכך?
מיקוד: העלאת המודעות לכך שכל מעשה או אי-מעשה שלי משפיע, לכן יש לי אחריות על מעשי ועל התוצאה שלהם. מכאן אנחנו למדים שיש להקדים מחשבה למעשה. חשוב שהתלמיד יבין שמעשיו נתונים לבחירתו.
דוגמות להתייחסות
 - שימור אתר ארכאולוגי – משמעות בהיבטים של שימור ופיתוח.
 - הנצחה וסיפור המורשת של גוש-עציון (בדרכים שונות: סיפור האירוע, אנדרטה, שלט הנצחה ועוד).
 - יער השועלים – שימור וטיפוח היער ומנגד בניית גדר ההפרדה.
4. ספר על רגע או מקום במסלול שהיה משמעותי עבורך.

תנ"ך

משלי יח, י

דברי הימים ב, כ, כו

בראשית מט, ח-י

שיר השירים ב, טו

ביבליוגרפיה מומלצת

- בן-יעקב, יוחנן (1990), **גוש-עציון חמישים שנות מאבק ויצירה**, בית ספר שדה כפר-עציון.
- טבגר, אהרן עמר, זהר ביליג מרים, (עורכים) **במעבה ההר** (2011), קובץ מאמרים, מדרשת הרי גופנא.
- כץ, יוסי (1992), **ההתיישבות היהודית בהרי חברון ובגוש-עציון 1940-1947**, רמת-גן : אוניברסיטת בר-אילן.
- ספי, בן-יוסף (עורך) (2001), **מדריך ישראל, יהודה (כרך 11)**, ירושלים תל אביב : כתר, משרד הביטחון, ידיעות אחרונות.
- פולמן, ישעיהו (2004), **סיפורה של גדר ההפרדה**, ירושלים : כרמל.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- **אתר ההנצחה והמורשת בכפר-עציון**.
- **בית ספר כפר-עציון, המאבק נגד גדר ההפרדה** – יוטיוב.
- **גוש-עציון** – תיירות גוש-עציון.
- **הפגיעה בשטחים הפתוחים** – מט"ח.
- **מחצבות האבן בבית פג'אר** – כלכליסט.
- **קיבוץ מגדל-עוז** – אתר הקיבוץ.

